

MIRO CERAR

Zvestoba ustavi

Ob 20-letnici slovenske ustave

Letos obeležujemo dvajset let od sprejema dveh najpomembnejših aktov naše države. Oba sta korenito spremenila in zaznamovala slovensko zgodovino. S Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (25. 6. 1991) je bila Slovenija konstituirana kot samostojna in neodvisna država, z Ustavo Republike Slovenije (23. 12. 1991) pa je naša novorojena država vzpostavila demokratični politični sistem, v katerega je vključila spoštovanje načel pravne države in varovanja človekovih pravic, socialne države, delitve oblasti, ločitve cerkve od države ter spoštovanje drugih načel in pravil, ki so ključne za delovanje moderne demokratične države.

Oba vrhovna pravna akta naše države sta bila sprejeta po strogo pravni poti, tj. v skladu z določbami takrat veljavnega ustavnorevidijskega postopka. To pomeni, da sta ju v končni instanci s svojimi glasovi podprli dve tretjini vseh delegatov oziroma poslancev takratne Skupščine Republike Slovenije. Za izpolnitev tega zahtevnega pogoja je bilo potrebno veliko mesecev trdega dela, tj. političnega in strokovnega iskanja primernih rešitev, usklajevanj, razprav, sklepanj nekaterih kompromisov in nenazadnje poguma, saj se je vse skupaj dogajalo v razmerah velike politične napetosti med Slovenijo in (do) tedanjo SFR Jugoslavijo (izvzemši Hrvaško, ki je svojo osamosvojitve razglasila hkrati s Slovenijo). Sprejemu Temeljne ustavne listine in slavlju ob slovenski osamosvojitvi je

sledila desetdnevna vojna za Slovenijo, tej pa večmesečno težavno obdobje prizadevanja naše nove države za mednarodno priznanje in za miroljuben demokratični razvoj.

Začetek zgodbe o novi slovenski ustavi se je seveda začel že mnogo prej. Nekateri njeni temeljni ideološki nastavki so bili načrtani že v 57. številki Nove revije, v kateri so bili leta 1987 objavljeni "Prispevki za slovenski nacionalni program". Čeprav v tem programu takratne nastajajoče politične opozicije še ni bil zasnovan koncept nove ustave, so bili v njem izpostavljeni ključni vidiki potrebe po uresničitvi pravice slovenskega naroda do samoodločbe, po državni suverenosti, po večstrankarski parlamentarni demokraciji in nenazadnje po formiranju lastne slovenske vojske, kar je, še posebej z današnje

retrospektive, že nakazovalo potrebo po razmisleku o novih temeljih slovenske politične in pravne ureditve.

Prvi ključni korak na poti k novi ustavnosti so pomenile "Teze za ustavo Republike Slovenije", kasneje bolj znane kot "sociološko-pisateljska ustava", v katerih sta Ustavna komisija upravnega odbora Društva slovenskih pisateljev in Delovna skupina za ustavni razvoj pri slovenskem sociološkem društvu povzeli in dogradili ideje, ki so bile leto prej objavljene v nacionalnem programu kot nekakšna okvirna zasnova ustavnega besedila, njihov osnovni namen pa je bil izražen v težnji po odpravi ideoloških načel iz tedanje socialistične ustave ter v težnji po začetku procesa za vzpostavitev sodobnega demokratičnega ustavnega reda v Sloveniji, ki naj bi se oblikovala kot država.

Sociološko-pisateljski ustavi so sledili številni drugi dogodki in dejanja, ki so pomembno vplivali na razvoj oziroma dograjevanje ideje o novi slovenski ustavi in prehodu v samostojno, demokratično državo. Med njimi zaseda zagotovo najpomembnejše mesto slovenski plebiscit, izveden 23. decembra 1990, na katerem je ob 93,2-odstotni udeležbi volilnih upravičencev 88,2 % volivcev podprlo ustanovitev samostojne in neodvisne države Slovenije. Plebiscit, ki je bil organiziran in izveden v skladu s poprej sprejetim posebnim zakonom o plebiscitu, je po eni strani praktično izpričal, da si želimo Slovenci pot v samostojno državo tlakovati v skladu z načeli pravne države, po drugi strani pa je dokazal, da znamo legalno in demokratično izpeljati splošno ljudsko glasovanje na nacionalni ravni ter spoštovati njegov izid. Pol leta oziroma leto dni kasneje sta Temeljna ustavna listina in Ustava zaokrožili pravni vidik pohoda v politično samostojnost, kar je imelo skupaj z vsemi predhodno izpeljanimi pravnimi postopki (predvsem tudi s sprejetjem ustavnih amandmajev v letih 1990 in 1991, ki so bistveno povečali ustavno avtonomijo Slovenije v okviru SFR Jugoslavije) izredno pomemben legitimacijski učinek za naš osamosvojitveni proces.

V tedanjem burnem času bi lahko nosilci politične oblasti samostojnost in neodvisnost Slovenije vzpostavili in deklarirali le na politični ravni, npr. zgolj s politično razglasitvijo, deklaracijo o neodvisnosti ali kakim podobnim dokumentom. Toda odločili so se za napornejšo pot iskanja širšega političnega soglasja, v skladu z zakonodajnimi in ustavnorevizijskimi pravnimi postopki. To je upočasnilo in otežilo proces osamosvajanja, vendar pa je dolgoročno tako doma kot v mednarodnem okviru temu procesu zagotovilo najvišjo možno stopnjo legitimnosti. Dejstvo, da smo se do nove države, ob vsem političnem in drugačnem prizadevanju, v celoti prebili tudi po formalni ustavnopravni poti, nam je kasneje relativno hitro prineslo polno in nesporno pri(po)znanje naše državnosti s strani vseh demokratičnih držav, ki kot posebno vrednoto spoštujejo pravno državo.

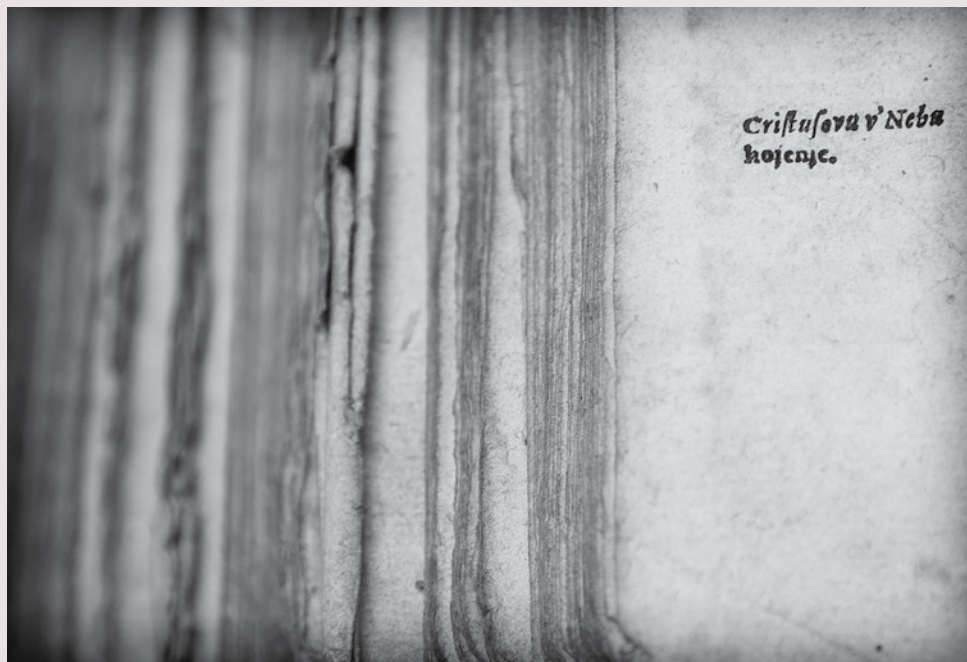
Sociološko-pisateljska ustava, plebiscit za samostojno Slovenijo, Temeljna ustavna listina in nenazadnje Ustava so imeli za slovenski narod in državo večrazsežnostni pomen. Na *politični ravni* so koncentrirano izkazali nesporno in brezpogojno zahtevo slovenskega naroda po ustanovitvi suverene slovenske države. Na *pravni ravni* so omenjeni pravni in ustavnopravni akti ter na podlagi njih izvedena dejanja dokazali, da si, kot rečeno, Slovenci prizadevamo za suvereno in demokratično državo v skladu z načeli pravne države. Na *kolektivni emocionalni ravni* sta plebiscit (1991) in javna razprava o bodoči ustavi (1990/91) slovenskemu ljudstvu oziroma narodu omogočili, da kolektivno v celoti javno izrazi svoja dotlej vsaj deloma zatajevana narodno-emancipatorna čustva. Na *duhovni ravni* pa se je skozi proces osamosvajanja, ki sta ga zaokrožila sprejem Temeljne ustavne listine in Ustave, zavestno ali nezavedno izrazila težnja po večji svobodi človeškega duha, ki smo jo v tistem času Slovenci (pretežno optimistično) projicirali v budočo neodvisno, demokratično, pravno in socialno državo Slovenijo.

Danes je naša družba v večplastni krizi, katere izhodišče je upad etičnih in drugih vrednot, kar se na površini družbenega dogajanja manifestira kot ekonomska, finančna in nenazadnje socialna kriza. V dvajsetih letih samostojnosti se slovenska politika ni bila zmožna zediniti o temeljnih vidikih slovenskega nacionalnega interesa ter o nujnih skupnih smernicah nadaljnjega političnega, gospodarskega, socialnega, kulturnega in drugega razvoja naše družbe. V krizi so vsi politično-pravni podsistemi: zakonodaja, izvršilno-upravna oblast in nenazadnje sodstvo. Na vseh teh in drugih področjih je mogoče opaziti izostanek prepričljivih dolgoročnih strategij ter zadostnega konsenza. Družbene elite so v zadnjih dvajsetih

letih pretežno klonile pod lastnim pohlepom in egoizmom ter tako zapravile potrebno družbeno legitimnost, avtoriteto in ugled. V družbi je v kritični meri skrhano zaupanje v državne oziroma politične in pravne institucije. Splošno stanje duha je slabo. Človeških in drugih razvojnih potencialov je sicer v Sloveniji še vedno veliko, več kot dovolj za preboj iz krize. Toda zaradi izrazite družbene nepravčnosti, ki se kaže tudi v dejstvu, da so se ekonomske, finančne, politične in druge elite svojih položajev in nesorazmerno velikega premoženja v precejšnji meri polastile na nepošten (neetičen ali protipraven) in za širšo družbo destruktiven način, ljudi ni več mogoče v zadostni meri motivirati za nujne reformne in akcijske ukrepe.

"Pogledajte moje roke inu moje noge, sakaj jeft šim taiſti: Potipajte mene, inu poglejte, sakaj en Duh néma meſſá inu koſty, kakòr vidite, de jeft imam" (Lk 24,39).

Jurij Dalmatin: Biblija. Hrani Nadškofijski arhiv Maribor. Foto: Samo Skralovnik.

V tej situaciji je Ustava edini resnično stabilen pravno-politični dejavnik družbene kohezivnosti in kontinuitete. Brez stabilnih ustavnih temeljev bi se nam zaradi premnogih političnih, gospodarskih, finančnih in drugih plenilcev v tem kriznem času premočno porušila in razkrojila politični in pravni sistem. Ker pa smo Slovenci do Ustave v svojem dvajsetletnem razvoju na splošno le v precejšnji meri razvili odnos spoštovanja in vsaj načelne zavezanosti, nam človekove pravice, pravna in socialna država, parlamentarni sistem in še marsikatera druga ustavna vsebina na srečo še vedno pomenijo vrednote, h katerim se še vedno oziramo na poti iskanja poti v pravičnejšo družbo. Četudi se med državljani vse pogosteje porajajo resni pomisleki o obstoju pravne in socialne države ter demokracije, pa se vsaj na načelni ravni tem postulatam moderne družbe ljudje ne želijo odreči. To dokazuje, da slovenskega naroda zdrav razum še ni zapustil, česar žal ni več mogoče reči za nekatere člane družbenih elit.

Ustave seveda ne gre mistificirati. Po eni strani ima določene pomanjkljivosti, po drugi strani pa jo je seveda, tako kot vsako ustavo, treba občasno prilagoditi zahtevam družbenega razvoja. Z nekaterimi ustavnimi spremembami bi bilo zagotovo že zdaj treba preurediti nekatera neustrezno urejena področja, npr. oblikovanje Vlade, pristojnosti Ustavnega sodišča, zakonodajni referendum ali predčasne volitve. Toda ker v sedanji politični realnosti za kaj takega ni mogoče pričakovati razumnega kvalificiranega političnega konsenza, lahko proces spreminjanja ustave bodisi pomeni nepotrebno izgubo pozornosti in energije, ki ju ta hip nujno potrebujemo za reševanje resnično kritičnih družbenih situacij, ali pa

lahko zaradi nenačelnih in nedržavniških političnih kompromisov celo privede do povsem neustreznih novih ustavnih rešitev.

Dokler se slovenska politika v svojem dozorevanju ne bo povzpela na znatno višjo raven, je sedanja ustava več kot dober in varen pravno-politični okvir za naš nadaljnji družbeni razvoj. Nekateri problemi, ki so povezani tudi z ustavno ureditvijo (npr. poplava nepotrebnih zakonodajnih referendumov ali nezmožnost izhoda iz politične pat pozicije s predčasnimi volitvami), so predvsem posledica zlorabe ustavnih določb in izredno nizke stopnje naše politične kulture. Niti s spremembo ustavnih določb se tega žal ne da izkoreniniti in povsem preprečiti političnih ne-umnosti ali zlorab. Seveda pa bo enkrat v prihodnje nastopil že tudi skrajni čas za kako nujno in koristno ustavno spremembo, zato lahko le upamo, da se bo do takrat naš politični in širši družbeni prostor že stabiliziral in vsaj nekoliko bolj kultiviral.

Ob vsem tem velja za konec poudariti, da državljani Slovenije (na politike se v tako pomembnih zadevah skorajda več ne upam sklicevati) na noben način ne smemo pristati na kakršnekoli zamisli o korenitejših posegih v same temelje naše ustavne ureditve. Ti temelji, ki so izraženi predvsem v splošnih ustavnih načelih ter v določbah o človekovih pravicah in svoboščinah, so namreč v svojem političnem ter pravnem duhu in izrazu jedro in osnovni okvir demokratične in humane družbene ureditve. Zgodovina nesporno dokazuje, da so doslej vse alternative takšni ureditvi dolgoročno vodile v politično tiranijo in zatiranje ljudstva. Tega pa si, vsaj dokler še premoremo kaj zdravega razuma, nikakor ne smemo želeti.

Ostanimo torej zvesti svoji ustavi.